

О СЈЕДИЊЕЊУ СА БОГОМ И О СОЗЕРЦАТЕЉНОМ ЖИВОТУ

Преподобни Калистос Катафигиот

(наставак из предходног броја)

51. Пошто ум отпоздрави и превазиђе димензије времена и простора и својства одређујућа природе бића, тада се истински огољује једновидном простотом и простим и безобличним животом. И без икаквог покривала или застора, као бескрајан и неограничен, успиње се натприродно у област у којој одсуствује сваки појам и слово, духопокретаном божанском силом срца и озарењем које се чини да се сараспростире са сагледавањем ума у бескрај. И тада се мир Божији рађа у души и неизрецива радост и неизразива веселост Светога Духа излива се у њој и обузима је надсазнајно изненађење док тихо поје, да се Бог богова на Сиону јавља, не у будућности, него од сада, у уму дакле који иде ка небесима и сагледава небеско. Господе, Боже сила, блажен човек који се на Тебе нада.

52. Када се ум преоблистава у изненађењу, које не можемо појмити да бисмо га описали, видевши себе између бога и божанских ствари, тада куша, ако је допуштено тако рећи, истинске плодове духовног познања и обожује се и радује и напредује у божанским љубавима. Не говори више ни једну реч, нити икако изражава неко своје унутрашње или спољашње расположење, нити размишља, него само гледа умно и сједињено у светлости истинској и духовној и чини све што види насладом која не пролази.

53. Када лице ума, сагнувши се у срце, гледа озарење Духа, како обилно проистиче из њега, управо тада је време ћутања.

54. Када цело лице ума види Бога, или, бољерећи, када се васколики ум обрете у Богу, или, да другачије кажем, када се Бог обрете у васколиком уму, управо тада, и свакако још већма, време је ћутања.

55. Када се ум учешћем Духа, налази својим сагледатељним дејством по ономе што се дешава, пред Богом и окуша од стране Бога славу и блистање на законит начин, треба, што је и веома долично, да ћути и да гледа мирно и мезметежно. Ако се пак на неки начин препречи неки тамни облак између ума и Бога, да ум одмах удари на узрок таме одговарајућом ватром, светловидном и огњеном, уз мало речи, али са божанским блистањем. Пошто на овај начин најхитрије уништи таму и облак светлошћу и топлотом и просвети сходно ум и загреје га, може опет да се нађе, као пре, са Богом и да сагледава Његову красоту и природно да Га окуша и да постаје краснији и, једном речју, да доживљава сва својства везана за умно стремљење и сходно прихватање њега од животворног Духа Божијег, и наравно да постаје једноставан и да се духовно и истински ослобађа од свега у Богу, чак и од онога што се приписује Богу. Речено се право и исправно дешава са сагледатељем. Онај пак ко се предаје само делању, веома је далеко од налажења у овом стању, јер се још увек није сјединио у себи и кроз себе са Богом. Није пак чудно што он црпе из божанских ствари да поје или да говори на неки начин много и често – што он наравно чини да би тим, рецимо, честим огњем страшио и нагнао у бекство онога ко нам је велики непријатељ и бори се са нама свом снагом својом. Доћиће међутим време и за делатника, ако

претрпи, надахнућем Духа, када ће се озарења, која поскакују као варнице од мноштва божанских химни, песама и речи, сјединити у један велики пламен. И тада непријатељу ђаволу лакше задаје пресудни ударац, сагоревајући и растурајући, или бољерећи, ишчезавајући таму његову, осветљавајући пак себе овим пламеном, загревајући се и покрећући се ка божанској љубави. Истовремено узноси Богу из срца тиху песму и изненађење и показује себи најславнија чуда. Јер се не називају блаженима без разлога они који стрпљиво чекају Господа или који са временом наслеђују, будући кротки, умну земљу обећања у име Христа Господа нашега.

56. Када се у уму, са сваким светлоизливањем Духа, заврти и он се чуди и види умно себе како се распрострањује у бескрајно и безгранично и да се мења, тада је време ћутања.

57. Када опет од најблиставијих виђења осећа да је изнемогао и жели да изађе из овога стања, да се, на неки начин, одмори, смањујући јачину, онда је природно време говорења, али мало и сагласно божанском озарењу.

58. Када ум, избегавши из мора умног Фараона, проводи ноћ у огњеном просвећењу и испод покривача од облака дан свој, тада је време благоразложног ћутања и тиховања и истински почетак очишћења душе. Када му се пак насупрот нађе страшни умни Амалик и народи који га прате, и спрече његов прелазак у обећану земљу, тада је одговарајуће време да говори; али да говори Богу подупирући умним делањем и одговарајуће сагледавање, као некада Мојсије, када су му Арон и Ор подупирали руке.

59. Када из бездана умног стремљења ка Богу извире духовна сила која се истаче из срца, тада је природно време ћутања. Јер се тада неизрециво савршава духовно и истинско служење и поклањање ума Богу, и то са истинским умним чулом.

60. Када се од умног стремљења Богу словесни део душе сасвим испуни изненађењем, умствени део – виђењем и душа радосћу, тада је без сумње време ћутања. Јер тада ум сажето види истину истанчаним духовним чулом и слави клањајући се Богу, који блиста у њему.

61. Они који се клањају Богу онако како доликује, у духу и истини, и служе му исправно, клањају Му се и служе, не само мимо места, него нимало мање и мимо усмене речи. Као што дакле умно чуло, које се исправно узвисило, не жели да се клања на одређеном месту неописивом, чијег починка ни једно место није достојно, држећи тако оно што је долично у својој савести са истином, бескрајног и неограниченог, беспочетног и безобличног и сасвим једноставног и, једном речју, Онога који је изнад ума, не прихвата никако да Му се поклања и да Му служи разним речима и одређеним усменим изразима. Речено се збива онда када у уму дође час од дејства и даха Духа да се јединствено огрне у познање истине. У том часу, пошто је ум постао сасвим слободан од свега и пошто је на неки начин изашао и из себе самог, престаје, не само да говори, него и природно да поима, јер се већ бави и сагледава са блаженим задовољством и изненађењем оно што је узвишеније и од речи и од ума са умном светлошћу, пошто је, на неки начин, постао непокретан и сасвим непреместив безвидним сагледавањем у сједињењу које га превазилази.

62. Ум треба да пази на себе марљиво и да управља своје умно стање разборито, мудро и праведно. И када осети себе да сагледава просте и безобличне тајне богословља, да стоји ћутећи у миру и истовремено не без

дивљења, али нити да пренебрегава у свом срцу дејство и озарење Духа. Јер је тада време мировања, не само чула од уопште свега чулног, него и, нимало мање, време ћутања од било какве речи. Још већма за оне који теже божанском познању, ако је потребно рећи, време је примене тиховања и негледања. Тада дакле треба остати потпуно непокретним у својим чулима, речима и поимањима, да би ум могао сврсисходно и ако је потребно сасвим сам, једновидним и самовидним стремљењем ка једном и једином тројичном Богу, да гледа слободно на законит начин надумну бескрајност и началственост и непојмљивост и уопштено сва друга божанска и непроменљива и апсолутна својства и да се сједињује са њима, измењен и сам сагледавањем и поставши прост и боголик божанском благодаћу са радосћу и дивљењем. Будући да би ум пак желео, када би то било могуће, да се непрестано налази у том стању, али не може јер је променљив и живи у променљивостима и свакако је повезан са телом и стварима у зависности од случаја, треба са великим знањем да не остаје далеко од једновидног стремљења, када се деси да испадне, нити да пуно говори, него да мало говори, и да то буду одјеци божанских просвећења, да би могао, не само да се што хитрије враћа надумном јединству са Богом, него да јасније осећа сједињење и стаменост. Јер уколико ум одржава своју сабраност и избегава расејаност, утолико бива брже његово окретање божанском сједињењу, и сједињује се блиставијим муњама и плоднијим наравно, непрестаним усвајањем божанских ствари.

63. Када се ум, примивши божанску једновидну пројаву умним стремљењем, преоблистава измењујући се Непознатим, који је изнад и мимо свакога знања, и постаје нераздељив и прост и неодредив, бивајући проблистан јединствено у божанском примраку и сагледава красоту неописиву – због превелике простоте, безобличну – због њеног превасходства над сваким обликом, беспочетну – због превазилажења било ког почетка, непојмљиву, премда сама садржи све крајеве и области, да испуњује све будући преиспуњена, истовремено остајући бескрајна; и уопште, када ум, превиђајући сва бића и гледајући само *Једно*, сагледа све и свја, са неизрецивом силом умности која превазилази поимање, тада је време ћутања и мистичног и надсветског, или боље рећи, без вида и говора да окуша просту насладу истине са божанственијим начином посвећења. Када се пак све речено не налази у уму и око њега се појављује раздеоба, тада је време да говори. С тим, да говори оно што је достојно да га опет доведе до ћутања. Јер је оно боље, са великом разликом, од сваке речи надречно, које би се врло исправно могло назвати благовремено ћутање. Као што и Соломон, који га веома истиче, каже да има време када се ћути и потом време када се говори. Изврсно је и свакако прворазредно ћутање у своје време. Ако се не чини тако, нити се ум приближава једновидно ономе што је изнад речи, онда друго нека буда да говори у погодном време. А да би говор био сродан и близу ћутања, онда да се и речено збива у погодном време, као да жури да се врати ћутању, говором и непрекидним поимањем божанског и гледањем творевине свом снагом својом да одражава у себи Творца, о коме она приповеда. Ово значи говорити у погодном време. Треба пак нагласити речено, развијајући га на следећи начин.

64. Када ум превазиђе све овдашње и, успињући се изнад свега, радо ћути на природан начин, тада је време да окуша од надсветског и неизрецивог. Тада је време озарења и умне светлости, сједињења ума и сагледавања, простоте и

неодредивости и бескрајности и пресветлог познања и, да кратко кажем, време саосазнавања и причешћа мудрости духовне, по којој је ум достигао савршенство, почивајући и ћутећи, пошто је примио, у стању изненађења, неизрециву радост и веселост.

65. Када се душа, са осећањем истине, осећа опијеном из чаше благодати, као од најјачег вина и иступа из свог разума, тада је време ћутања.

66. Када унутрашње расположење вуче човека да кличе: „*Господе, зашто се умножише они који ме угњетавају? Многи устају на мене*“, тада је време да говори. Да говори, наравно не испразно, него да говори против непријатеља својих одмерено и да говори тражено, како доликује.

67. Када се на души знаменовала светлост лица Господњег, улепшавајући и облиставајући и преплављујући божанским блаженством и радошћу, тада је заиста време ћутања.

68. Када душа види да на њу устају неправедни сведоци и да је осуђују за непознате ствари и побуђују у њој метеж, тада је заиста време да говори и свакако да противречи.

69. Најврховније и, да тако кажем, најкрајње или боље, најузвишеније добро и благо је Бог, између свих бића и појмова. Од свега пак видљивог, са великим одстојањем, по природи је бољи човек, и без сумње неупоредиво узвишенији; благодаћу пак, он је узвишенији и од Анђела. Приближавајући се пак сагледатељни ум Богу који превазилази поимање, кроз мноштво бића, која су између Бога и човека, бива преплављен изненађењем, док још није окусио обилно просвећујућу благодат; када је пак окуси у срцу са делатном духовном силом, рекао би сигурно да се успиње ка крајњем добру и благу, Богу, и улази у Њега кроз божанственији дар. И види начином једновидним и долази у изненађење, живећи у надумном бездану ћутећи. Ово стање је заиста уверење, како би га неко могао назвати, првог суботства (=починка), кога је праобраз суботство Бога после стварања света. То је други починак, кога је нелажни образац суботство које чека народ Божији, веће и другачије, окуша сасвим очигледно када се од Бога окрене себи и позна себе као икону (=слику) Прволика и све уопште између Бога и човека. Не иде дакле само ка оном што је узвишеније од ума и поимања на доличан начин, у чудесном изненађењу, него се испуњава и веома великом радошћу и духовним весељем и заиста блиста у ћутању од боговидних озарења и богоделања, која му се збивају и превазилазе га. И тако се сједињује са Јединицом божанственог и натприродног божанства, у име Исуса Христа.

70. Када ум, сагледавајући духовно и истински, измести сва створења, као да не постоје, тада на неизрецив начин замишља суштинско биће, изнад сваког умног дејства и сједињења, надилазећи бескрајно божанске одјеке, које на било који начин сагледавање види у бићима. Тада ум постаје једновидан или, да тако кажем, постаје једно, остајући безгласан на начин неизрецив; и пун је љубави и радости, не наравно обичне, него љубави и радости од дејства Духа, насладе подобне Анђелима.

71. Као што ни на који начин, Господе, није могуће да Те по природи појми ни једна створена природа, словесна и умна, ни једно уопште знање створеног, чак ни херувимско, него си безброј пута бескрајно узвишенији од сваког знања, тако су, Владико, и Твоја својства сасвим бескрајна и неограничена. Из Свог ненадмашног старања према нама, наложио си законодавцу Старог Завета,

Мојсију, да проповеда да Си рекао да си Ти *Онај који јеси* (Сушти, Јахве, ο Ων). Али такође си, Ти, најнелажнији и једина крајња Истино, рекао за неке од Твојих, премда си открио Себе њима, ипак име Своје ниси открио. Јер Твоје име неупоредиво превазилази свако име, не само онога што је на земљи, него и онога што је наднебесно. Они који су испуњени Твојом светлошћу представљају Те као суштину, али без предмета. Свакако да су тако казали да би Те показали надсуштинским и као поимање сасвим без предмета, да би тако сасвим јасно био упознат као Онај који је изнад поимања и, од свега што може да се упозна, безброј пута непознат и узвишенији. Ти си сасвим изнад времена, будући беспочетан, саможивот и бескрајан; превазилазиш потпуно сваки појам простора, Ти, свудаприсутни и изнад свага, јер си Творац свега постојећег, једини, иако садржиш умне природе, Ти си место непроходно. Ти превазилазиш хитрину ума и престижеш мисао његову, јер си изнад свега и рука сведржећа, на начин неиспитљив. И никако не потпадаш под природне законе, јер си неодредив, не само по природи Својој, као чудесно непојмљив, него и у Својим природним својствима, пошто си мудрост премудра и сила пресилна и љубав и доброта превазилазећа сваки појам љубави и доброте. Како да те назовемо? Када Те назовемо светлошћу, зар ниси неприступан? Тако да си ти изнад светлости. Како другачије (да Те назовемо)? Када Те назовемо судијом, зар не знаш све чак и пре постанка свега? Где ће такву особину наћи обичан судија? Ти, дакле, веома превазилазиш судију. Којом врстом Творца да те назовемо, који само једним покретом воље ствараш, и то одједном, многе и разноврсне вештаствене [ствари и бића]? А како када се ради о невештаственим? О, колика је дубина превазилажења! Да тако кажем, само једним покретом Духа Твога постало је оно што је једне природе, јер је духовно; али је много и премного по расположењима и по разликама, ако хоћеш, што је сасвим задивљујуће и у превеликој мери превазилази поимање свакога ко поима. Да ли су дакле ово особиме Творца? Никако. Ти си дакле тише од Творца. Називаш се Саздатељ и проповедаш се као уметник. И који саздатељ зида без темеља на непостојећој основи, чак ни у најмањем, као што Ти, Владико, утемељујеш ни на чему тако велику земљу, са свим планинама и камењем и разним материјалима, и то са толиком безбедношћу? И који уметник производи из сасвим непостојећег материјала, и то у тренутку, таква уметничка дела која си Ти произвео? Ако дакле неко назове саздања Твоја делом неког зиждитеља или уметника, да ли ће имати право? За све друго, наравно (али не за ово). Ти си дакле безгранично узвишенији од зиждитеља и уметника, будући Бог. Који вид љубави може неко икада или да позна или чује или развије макар имало, као онај који је свечудесна доброта Твоја, са толико потресних доказа, показала нама, примивши људску природу из особитог човекољубља, које превазилази сва наша надања? Када се окрену сагледавањем ка њему, они који имају дар сагледавања, одмах улазе у бескрајну пучину преславног промисла и љубави. И тада истински излазе из себе са најснажнијим љубавима, и не знају како да долично назову све у вези тог домостроја. Јер све што је повезано са Твојим очовечењем веома превазилази ум и реч и сваки слух и мисао, Боже предобри. Ти си Отац свих и да ли се тако зовеш? Али превазилазиш, у мери неисказивој, свако очинство и по узроку и сили и промислу и поуци, дуготрпљењу и снисхођењу. Да ли те зову Царем? Али Ти наравно ниси више у садашњости, мање у будућности, или никако у прошлости. Како си дакле (цар)? На чудесан начин, апсолутно и просто. Јер је Твоје Царство,

Царство свих векова заједно, подједнако у садашњости, прошлости и будућности, и Твоја владавина распростире се на све нараштаје. Тако у свему уопштено по свему и у бескрајној мери превазилазиш све, просто и апсолутно и, да укратко кажем, Ти си потпуно и бескрајно изван свега реченог, и Ти, непојмљиви Господе, и све што је у вези са Тобом. Замишљајући речено ум свакако ужива гледајући Те, колико му је могуће; и када буде сасвим обузет Духом, улази у изванредан тајанствени примрак. Тамо не може сасвим да Те види, због бескрајне и неприступне славе Твоје, и на овај начин успокојаваш надсветским спокојством оне који те сагледавају и љубе на чудесан начин. Нити пак остаје невидевши Те сасвим; на овај опет начин дарујеш му божански и чудесни спокој, неизрециви, непојмљиви, неограничени, несместиви и, једном речју, свебескрајни по природи и дејству. Амин.

72. Када се ум нађе на растојању од многих размишљања и, уклањајући различитости и многовидне појмове, превазиђе умну расејаност надахнућем и причастијем Светог Духа, који га уједињује и надахњује непрестано и обилно у срцу, и када стално обитава у божанским местима и напоји се, рекли бисмо, замислима о Богу, тако да својим умним стремљењем гледа, са једне стране, величанства Божија на једновидан и неизрициво љубавни начин, онда сасвим очигледно стиже у божански покој и окуша дубоки и божански мир и свето и веома тихо срдачно спокојство, благодаћу Исуса Христа, Господа нашег.

73. Када ум говори Богу и моли се, као син Оцу са брижнољубавним расположењем и, гледајући светлост Исусову, благује неизрециво и изненађује се љубавно у великој мери, осећајући у свом срцу љубав чисто божанску и натприродно дејство Светог Духа, и жели да лети изнад божанских представа и савршенства тајанствено и надсветски, тада заиста стаје и почива од свих дела својих, превазилазећи поимање и настављајући у оно што је после поимања и окушајући чудесно божанске насладе и заиста почивајући у миру животворног Духа Христовог.

74. Бог је починуо од свих дела која је почео да твори, али после извршења дела кроз Логоса и Духа. На исти начин и Богу сличан ум поставља крај свим делима својим, која је почео да чини од почетка за усавршење умног света врлине. Он то пак чини пошто преиспита и на неки начин довољно обради, силом Бога и животворног Духа, цели свет и у њему разасује појмове, и од њих уздиже, опет силом Логоса и Духа у оно, што неки називају постприродним (=метафизичким), и надвије се над простим и апсолутним тајанственим виђењима и богословљем. Јер тада са престанком дела окуша од веома великог починка и мира у умној истини, и наравно обожује се у светлости познања и причешћа животворног Духа, благодаћу Исуса Христа Господа нашег.

75. Када је Бог починуо од дела Својих, није их све прекинуо, него само она која је био почео да ствара; не беспочетна и нестворена, она која су, на неки начин, у природи Његовој. Подобно томе и ум који подражава Бога, пошто прође и превазиђе видљиву творевину помоћу божанског Логоса и животворног Духа, не почива од својих природних дела, која немају ни почетак ни крај, него почива од видљивих дела, која имају и почетак и крај. По овој чињеници, док телесни починак следује непокретности, у уму се дешава супротно. Јер уколико ум не буде свагдакрећући се са непрестаним животворним надахнућем Духа, са спознајним стремљењем видљивих, неће сазнати ни да постоји умно почивање,

које се окреће свагдакрећући се на начин једновидан само око Бога и обожује свог учесника у неизразивом и неизрецивом спокојству Христовом.

76. Каже Соломон: „Када се налазиш пред лицем Божијим, не жури да ишта проговориш. Јер је Бог горе на небу, а ти си доле на земљи“. И тако ти врло јасно и благоразложно објављује које је време ћутања. То јест одмах ти говори: када ти, који си доле на земљи, стигнеш пред лице Господа, који је горе на небу, и када си се удостојио такве благодати, да ти доле размишљаш и опажаш и гледаш оно што је горе и стојиш пред лицем Господњим, не жури да ишта проговориш. Јер је тада време ћутања. Када дакле умно примаш дејство истине на једновидан и боговидан начин – јер ово значи стајати пред лицем Господњим, када оно мноштво што се налази око Бога ум сагледава једновидно простим и јединственим стремљењем у Богу – не пожели, дакле, када стојиш пред лицем Божијим, да похиташ ни речи да изустиш. Другачије, из незнања журиш да потцениш себе и спустиш се ниже. Можда ипак треба да објаснимо појам ове изреке и на следећи начин. Било је времена када је људска природа била бестрасна и природно далеко од свакога зла, близу Бога; сагледавала је Бога и уживала са насладом и дивљењем у слави и красоти лица Његовог, у личности праоца нашега Адама, као насладу невештаствену, умну, небеску, нетрулежну. Обилна благодат је купала душу првога човека и многа познајна сагледавања и стремљења Богу преплављивала су његов богиоки ум, и унутар чулнога раја уживао је у умном рају и, да тако кажем, у блаженом животу, истински сједињен у себи и са Богом, остајући у себи и у Богу, као што је природно, обузет једновидним и истински боговидним стањем, и веома природно, будући да је створен по лику Божијем. Ово су свакако била за нас, да укратко кажемо, добра од Бога. За непријатеља пак благостања и славе наше, нечастивог демона, погођеног завишћу, речено беше неподношљиво. И како да не буде? Овај пак свепогубитељни учинио је много чега да вара и удаљи нашу наду тобож добрим мислима, поново разбуђујући нашу жељу за обожењем узвишенијим од оног које смо имали, и да оклевета, првотворитељ зла, искреност заповести Божије. Од ове преваре претрпели смо јадну погибао поставши изгнаници од Бога и божанске насладе. Јадно смо спали од једновидног и умног духовног живота и од могућности да сагледавамо лице Божије и да се облицавамо измењивани зраком божанске красоте, и нашли смо се, како није требало, одвојени и раздељени на мноштво [делова], да се радујемо неприлично распарчаном животу и његовим различитостима. Доспели смо чак дотле, уместо да верујемо у једино триипостасно Божанство, правимо многе и разне богове, који не беху истински богови, него преварни и погубни и непријатељски демони. Изгубили смо владарствено *Једно* и јединствени живот и стање, и расцепили се на многе и разне делове, и наша умна снага и јачина или, најбоље рећи, стремљење, изгубило се, не неправедно, и доспели смо у дубину не малог зла и, ми иконе Божије и достојни вишњег и небеског живота, изабрали смо безумно да мислимо о ономе што је доле. Но будући да човек није непроменљив нити непокретан, свакако је могуће, и веома прилично, као што смо из оне преобилне славе склизнули жалосно у најдоње беславље, да се тако вратимо натраг, да подигнемо главу и поново угледамо свепоштовано лице Божије. Не наравно из толике близине као пре, већ из веће даљине, и да угледамо и примимо блистање красоте Његове. Јер наравно и најсвештенији Мојсије и сви Пророци, а пре њих, Авраам, као и њему слични, видели су, колико им је било доступно, ову красоту,

и то веома јасно, и довољно се насладили блистањем и изненадили се Његовом неприступном славом. Неки од њих су јадиковали над собом; други су сагледали и назвали себе земљом и прахом; трећи нису ни могли да проговоре због преобиља славе Онога кога су видели, осудивши себе као немуште и муцаве; а други су много шта друго блажено доживели. Зато божански Давид, чезнувши за блистањем красоте лица Господњег, вапи плачно Богу: *„Када ћу доћи и јавити се лицу Бога мога?“*. И другде, желећи да покаже стање душе, која је видела лице Господње, каже: *„Прави ће се настанити пред лицем Твојим“*. Желећи опет разборито да покаже снагу коју даје лице Божије души када га она сагледава, каже: *„Када си окренуо лице Своје, ја постадох смућен“*. Ако са окретањем лица Господњег долази смутња, онда Његовим присуством и погледом, у душу долази духовни мир, који је тако велики дар, да се уврштава у благодатне дарове или плодове Светога Духа после божанске љубави и радости. Давид још показује оне који живе у светости и преподобности, да ходе у светлости лица Господњег, говорећи: *„У светлости лица Твога ходиће и именом Твојим радоваће се сав дан“*, мисли на духовни дан, у коме умно и неизрециво Сунце шаље унутрашњем човеку најчистије и животворне зраке своје и у уму изгрева осећај надсветског, како се уздиже од земље и сво памћење душе премешта се на небо. И човек се радује и поиграва и с правом поје песме и блаженствује са весељем и задовољством и радошћу, која се не да исказати и разведрава се и облистава блистањем лица Господњег. Зато Давид на другом месту моли Бога: *„Не одврати лице Твоје од мене, јер ћу бити сличан онима који силазе у гроб“*, јер је одвраћање лица Господњег узрок помрачености, док је окретање лица Његовог према нама узрок сваке умне светлости, а према томе и духовне радости. Као што Давид говори за себе: *„Знамена се на нама светлост лица Твога, Господе“*, и додаје: *„Дао си весеље у срцу моме“*, тј. опет сведочи да је духовни дар божанске благодати дошао њему од светлости лица Господњег. И објашњавајући који су они који стоје близу лица Господњег и ишту молитвено Његову благонаклоност, каже да су они умни богаташи народа Божијег. Јер свакако да има доста светих и Божијих људи, али није свима уопштено могуће да гледају лице Господње и да живе анђелским животом још док су овде на земљи; све друго. Речено имају само они који верују да треба служити Божанству са божанском мудрошћу и познањем и да се клањају у духу и истини. Они могу благоразложно бити названи „богаташи народа Божијег“, будући просвећени многим тајнама сагледавања са великом мудрошћу и познањем, која, по Павлу, није свакога, него оних који имају дубину и богатство божанске и духовне мудрости и познања. Зато, као што рекосмо, дивни Давид говори Богу: *„Лицу Твоме помолиће се богаташи народни“*. Знајући речено боље од свих, мудри Соломон, будући испуњен божанском мудрошћу већма од других, он који поучава врло умешно, каже: *„Не жури да ишта проговориш пред лицем Господњим, јер је Бог горе на небу, а ти си доле на земљи“*. Када по божанском дару доспеш пред лице Господње, тј. када сагледавање ума доспе тамо божанском и једновидном замишљу, тада је време ћутања; не хитај дакле да проговориш ишта бесциљно по навици, јер тада није време за говор. Јер тада и ти постајеш бог, иако се још увек налазиш на земљи, јер гледаш лице небеског Бога попут Анђела, сагласно Спаситељевој речи, да Анђели непрестано гледају лице Оца нашега који је на небесима. Зато када чујеш Соломона да на другом месту говори: *„Праведни имају светлост заувек“*, помисли да речено доживљавају од

зрачења лица Господњег, гледајући ангелоподобно, божанском благодаћу, лице Господње свагда, од кога се излива светлост као из извора. Човек постаје други анђео, да не кажем, бог на земљи. И свакако се повраћаш у дар боголикости (=κατ' εικόνα), који дарује благодат Господња, и оно што је Бог горе, то постајеш ти доле на земљи, тј. бог. И ову чудесност не можеш речима исказати, нити преласком са појма на појам и покретом твог разума, разделяјући се умно, већ приступајући целовито и сагледавајући као Бог, без вида и умног покрета, простим и целовитим стремљењем, наслађујући се у кристалном и неприступном блистању, које исијава из лица Господњег. Ово је дакле врхунско и завидно, за разборите, стање ума ка Богу и цвет, рецимо, умне чистоте, мољено јединство вере, које се савршава заједничарењем Духа. То је славни плод божанске и боготворне мудрости, темељ духовног мира, прибежиште духовне радости, врата љубави Божије, изданак озарења, виновник точења из срца неисцрпних вода Духа, истинска храна и наслада и рашћење и измена душе, која представља манну, почетак откривења божанских и неизрецивих тајни, исход једне и прве истине, нестанак било каквих помисли, престанак свих размишљања, познање које превазилази поимање, виновник изненађења, надумна промена и измена ума ка једноставности и, на сваки начин, неодредивост, бескрајност и неограниченост, одбацивање сваког облика, обличја, каквотног и количинског одређења, ка неопипљивом и надсветском, и уопштено, његово воспостављање у богоподобност. Када дођеш у ово стање и, на неки начин, биваш обожен по човекољубљу благодати, немој из неукости да похиташ да упутиш нити једну реч пред лицем Господњим. Њему приличи једна и проста слава у векове.

77. Ум који жели да сагледава умне ствари које су изнад њега, ако нема своје срце за сарадника божанске благодати, види замагљено, непросвећено и помућено. Зато и бива лишен своје претежне насладе, макар и мислио из незнања да је осећа, јер је никада није окусио. Управо као што онај ко једе хлеб од леблебија ужива на неки начин, иако је далеко од уживања у хлебу, јер не зна укус хлеба од пшеничног брашна.

78. После умног сједињења срца божанском благодаћу, ум гледа унутар духовне светлости не лутајући и пружа се ка жељеном, који је Бог, и сасвим излази из чула, тј. постаје безбојан, безкаквотан и ослобођен од замишљања чулних ствари.

79. Ум који бива одвођен благодаћу у сагледавање, заиста непрестано куша духовну манну. Јер чулна манна, коју је кушао Израилски народ, имала је пријатан укус и знатну снагу, која је хранила тело, али њена суштина није била позната. Зато се и звала манна, што значи непознато, јер ова реч значи *шта је ово*. Као када су говорили, гледајући и једући, али не знајући њену суштину: „Шта је ово?“. Тако и сагледатељ увек доживљава занос ума и пита се: „Шта је ово?“. Оно пак што весели, када га сагледавамо и када се духовно једе, храни ум, премда по себи превазилази поимање, будући божанско и натприродно; и премда храни преславно и напаја ум, измиче стању ума, јер, не само да је непојмљиво у суштини, него је и бескрајно и неодредиво.

80. Три ствари сведоче истину, рекао бих благоразложно: творевина, Свето Писмо, у Духу [сила Духа]. Јер у Светом Писму и творевини, када их неко гледа духовно, сагледава једину просту истину, и сложену, произлазећу из ње. И када од поменута три дође до следећа два и заустави се на њима, благодаћу Христовом, налази једноставан пут. Јер је од прости истине остварио умну висину

и дубину, али и ширину бескрајну, и од овога стигавши до изненађења опевава испуњен страхом. Од сложене истине, осим реченог, нашао је мир срца, љубав и радост; зато у чуђењу поје испуњен љубављу. Човеку је пак потребно велико временско раздобље и труд и трпљење, да се, пошто на неки начин одбаци чула и одвоји ум од чулног, заустави на умном, после чега у души блиста сагледавање истине. Не кажем да је речено неопходно истини да би била нађена, тј. временско раздобље, да би била појмљена или труд и трпљење, него кажем да је речено неопходно човеку. Јер је наравно истина једно и просто, макар и била сагледавана на два начина да би била објављена, и готово да вапи одасвуд и сведочи себе онима који желе да је гледају. Човек пак, будући сложен и повезан са чулима, пошто је још увек подложен променама и измени, свагда иступа из себе, на неки начин, и постаје, сам не схватајући, противник самоме себи, лукавством, охолошћу и болешћу неверја. И са ове три ствари: охолошћу, лукавством и безверјем, испада јадно из истине, која је посведочена трима стварима: Светим Писмом, творевином и Духом. Да би се ум ослободио од страшне охолости и другога, потребно је да се смири и поверује у простоти; а затим да, непосредно из Светог Писма и творевине, силом Духа, чисто спозна, не само најпростију истину, него и сложену, која произлази из просте. Још ће схватити шта је оно што га је спречавало да сагледава истину и, уз то, и да се наслађује њоме. Једно је пак и једино по природи просто, тј. прва истина. После ње је, за нас сложене, сложена истина. И ово је последњи и изврсни циљ нашег ума, ка коме хита сваки начин живљења и подвига оних који остварују духовни циљ, како да наг ум види, по могућству, и да се наслади блистањем, које произлази из прве и једине истине и из сложене, на чудесан начин. Речено не може да се збуди другачије, осим смирењем, простотом и вером, са сведочанством Светог Писма, творевине и Духа. Када ум одрази у себи, трима силама својим, истину са сведочанством три наведених ствари, тада када се врати себи, постаје веома смиренији и простији и са сигурношћу веран. И одатле се успиње брзим кораком, као што кажу, у сагледавање истине и њеним зрацима просвећује се блиставије. Кроз њих се враћа себи, због величине славе коју је сагледао, и спушта се у још веће смирење и простоту и пада у изненађење, савладан вером. И тако, као да завршава и поново креће уоколо извесног божанског круга, усходећи у смирењу и простоти и вери и гледајући истину, и са блистањем истине напредујући већма у смирењу, простоти и вери. И не престаје да ходи путем овим све докле „данас“ живота траје, сагледавајући истину у смирењу и простоти и вери, сведочанством Светог Писма, творевине и силе Духа, и полазећи опет оданде одакле је почео. И тако се обожује благодаћу из дана у дан и просвећује се надумним стварностима и живи живот испуњен сваке радости силом Исуса Христа Господа нашега, и као преднаплату окуша насладу будућих вечних добара.

81. Сагледатељни живот се, по природи својој, састоји, целовит и непорочан, од ове три ствари: вере, делатног учешћа Светога Духа и познања мудрости. Јер сагледавање, као што се по изразу види, јесте познање умног унутар чулног; понекад је и познање узвишеног умног без чулног основа, што се дешава онима који напредују у духовним стварима. Овде је већ потребна вера. Јер каже: „Ако не поверујете, нећете разумети“. Такође је и Дух потребан, пошто Дух испитује све, чак и дубине Божије. Зато је божанствени Јов рекао: „Дах Сведржитеља ме поучава“. Затим, природно, божанско дејство, које кључа, да

тако кажем, у срцу и живи, па према томе, и оживотворава надсветски и сабира неизрециво, сабирајући к себи ум и спречава га од сваке расејаности и даје му могућност да најлакше гледа божанске ствари са спокојством и радошћу и великим задовољством и утехом и још са божанском љубављу, и да се окреће ка овом и замишља Бога на, по први пут виђен, начин и да се подобно радује са Њим, са већом неиздрживом љубављу и пободним весељем. Потребна је још и мудрост, као што рекох. Јер, по Светом Писму, мудрост ће обасјати лице човечије. Обасјаће, да би лако прешао са чула на поимање и са чулног на умно и божанске призоре и угледао, оно што је скривено, умним откривењем; обасјаће, да би сагледао видно и замислио на једновидан начин надсуштаственог Бога. Заиста, блажен је човек кога ћеш Ти васпитати, Господе, и поучити га законом Твојим. Јер је истински мудар онај ко достиже до вере васпитањем и бива научен скривеностима Божијим поучавањем Духа. Заиста је велика ствар када мудар који напредује вером у натприродном сједињењу и заједничарењу Духа, јер заиста, као што неко рече, три су непојмљиве ствари: Бог, Анђео и мудрољубац (=философ). Тако је и он други преславни анђео на земљи, сагледатељ свакако видљиве творевине и истинити посвећеник божанских нестворених дејстава Божијих, било да их неко радије назива даровима Божијим, поимајући на неки начин и ово несагледиво на сваки начин и доспевајући непосредним приступом, подражавајући Анђеле, до познања Бога. Такав је, у главним цртама, умудрени од вере и силе Светога Духа и тако је блажен. Било би ми, без сумње, довољно оно што Свештени Лука приповеда у свом Јеванђељу о Господу Исусу, говорећи да је био слободан од заокупљености, тако да је превазилазио силу и похвале мудрости и благодати. Јер он овако пише: *„Исус напредоваше узрастом и благодаћу“*, и другде: *„Растијаше и јачаше духом, пунећи се премудрошћу“*. Будући пак да желим јасније да говорим о томе, навешћу и оно што у вези реченог говори Богу свештени Соломон: *„Који човек ће испитати све красоте небеске? Ко је познао вољу Твоју, осим онај коме си Ти дао мудрост и послао му Светог Духа Твог са неба? И тако се исправише путеви живота људи на земљи и људи се поучише ономе што је Теби угодно и спасише се премудрошћу Твојом“*. Видиш до ког ступња силе достиже мудрост заједничарењем Духа? И колико се удаљује од спасења онај ко није примио мудрости и Духа од Бога и нити је руковођен мудрим човеком причасником Духа? И ако је за Спаситеља, у коме обитава сва пуноћа Божанства, написано горе наведено, а у наставку за васцели род људски, није тешко појмити колико је мудрости и помоћи Духа потребно, и колико милости и силе и напредовања је примио од човекољубивог Бога духовно умудрени, који испитује небеске ствари и напредује у познању воље Вишњег, што је преславно. Да тако буде. Но, пошто смо толико говорили о сагледатељу, сада треба да проговоримо о сагледавању и да га прикажемо посебно и нахранимо, рецимо, словесност озбиљног слушаоца. Треба да говоримо и нимало да се не лењимо. Ово заповеда Бог свим словесним бићима, да без зависти предају нижима и да са поштовањем примају од виших, колико могу, божанско озарење и умне ствари; а са онима који су истог реда, да се братски друже без истицања и да разговарају о умним стварима и Богу. Тако не да ће само оно право и незаблудиво блистати свеоблистано у Цркви живог Бога, него ће свето и најкрасније лице љубави, која је одлика ученика Христових, блистати заувек у срцима нашим, изливана у нама Светим Духом, да бисмо узљубили савршено и просто Бога и људе. И тако ћемо живети ангелоподобно,

блажени и најумилнији живот, као потпуно зависни од божанске и боготворне двоструке љубави, о којој виси сав Закон и сви Пророци, и од које слађа ствар за душу не постоји, и то када има непосредан приступ сагледавањем и познањем Бога и божанских ствари, тј. просвећујућом благодаћу. Онај дакле ко је веома исправно поставио себи за циљ и дело стремећи Богу, како би се сјединио са Њим и тако се обожио, тј. спасио, јер уколико се ум не обожи, човек не може да се спасе, сагласно изразу свештених Богослова; он, наравно, заједно са активним делањем заповести Господњих, напредује и у сагледавању бића и видљивога, и тако ни делање није слепо, тј. одсечено од сагледавања, нити сагледавање бездушно, тј. без делања. Тада дакле, мудрошћу речи и ума и свештеним проучавањем Светог Писма, добрим прегнућем, како кажу, почиње да стреми сврсисходно и словесно ка свету чулног, као показатељу бескрајно силног и бескрајно премудрог Творца, и затим окуша оно бескрајно, по могућству и свеукупној разлици, онолико, наравно, колико може сам да им приђе, и наслађује се и храни равночасно ум скривено скривеностима, и са проласком времена, живећи безметежни живот у тиховању и ограђен љубомудрује само о божанским стварима, кроз Свето Писмо и видљиво, покушава, колико може, да сагледа творевину сагласно Светом Писму, и истином симболе, сједињенијим видом. Када се речено збуде, ум, благонаклоношћу поштованог Духа и сходног дејства Његовог, уздиже се у виђење и познање свештене истине, као што каже Велики Дионисије, у другом свештеном ступњу сагледавања, да уопштено кажем, тј. у божанским визијама и поимањима без симбола и покривала. После реченог, наг, на изванредан начин, ум приступа нагим умним стварима, борећи се да има у себи божанске пројаве, својом чистотом и стремљењем ка Богу, као у најблиставијем огледалу, облистања блиставија од сунца. И пошто се опет напредујући нахрани благодаћу, онолико колико му је доступно да јој се приближи, достиже, да тако кажемо, до трећег ступња, на коме отвара мноштво блажених визија и божанских дејстава, видом још једновиднијим и згуснутијим, од мноштва различитости у неизрецивој љубави непроменљиве и скривене Јединице, пресаздавајући их свим својим умним чулом у пламен и унутарсрдачну и непрекидну боготворну љубав Божанску, руковођен у сагледавању Духом, који просвећује истином и усмеравањем. Речено је, по великом опет Дионисију, једновидна божанствена опијеност самим *Једним*, колико је приступачно. Таквим пак постепеним усхођењима триипостасног једновидног опијања усходећи троструко блажено богоносни и богомислећи ум, и окушајући неиздрживе стреле божанске љубавне помаме и манитог ероса са знацима видним и очигледним и видевши себе рањеног љубављу и као очигледно горећег од ужареног расположења, усхићује се и заиста пада у занос, јер је светлога лица ушао у тајне одричног (апофатичког) богословља и окуша, гледајући без вида, беспочетно, бескрајно и неограничено, несместиво и сасвим неизрециво и потпуно непојмљиво. И замишља суштину Божију превазилазећу сваки појам времена и природе, као бескрајну и непроходну пучину, сагласно једном Богослову. И речено је, као што опет вели свештени Дионисије, гозба божанског гледања, која храни умно и дарује обожење свакоме ко ка њој усходи, почињући наравно од сагледавања и познања бића, као што каже овај небојављени, на месту оном где објашњава симболе црквене јерархије. Као и Велики Василије што говори следеће: „Када неко сагледавањем превазиђе красоту видљивога и стане пред самога Бога, Кога виђење се открива само чистима срцем, тада, пошто

узnapредује у узвишеније (ствари) богословља, може да постане и сагледатељ божанских (стварности)“. И опет, о изреци духоносног Давида: „Ујутро ћу стати преда Те и видећу“, Велики Василије каже: „Када станем преда Те и умом се приближим сагледавању Тебе, тада ћу примити сагледатељно дејство просвећењем познања“. Слично, опет, можеш чути да говори и свештени Максим, који непосредно открива колико велико напредовање произлази од сагледавања и познања Бога кроз Свето Писмо и творевину. И да из њега обично произлази просвећење познања, којим се постиже блажено обожење „по наметању“, што је, као никада раније, ретко и не може се наћи код тиховатеља, јер фали, због неделатне благодати, прекаљени учитељ, као што каже врхунски учитељ тиховања, Свети Исаак Сиријски, у беседи која говори о духовном чулу и сагледатељној сили. И свештени Максим каже: „Боготворним светлостима називамо учења Светих, јер изазивају светлост познања и обожују оне који бивају убеђени њима“. Реченим се очигледно слаже са свесвештеним Дионисијем, који каже: „У све друге боготворне светлости, следујуће Свето Писмо, које нам је откровењски подарило мистично предање надахнутих наших руководитеља, посвећени смо и ми“. И на другом месту каже: „Божанско познање, оне који стреме њему, као што је исправно, уздиже онолико колико их налази сличним и сједињује их у јединству своје једноставности“. И опет: „Свака светлосна пројава која нам долази од Оца по доброти, уздиже нас као сједињујућа сила чинећи нас простима и поново нас доводи у јединство и боготворну простоту сабирача Оца, јер од Њега произлази све и у Њему све има сврху“. Да ли разумеш да онај ко стреми Богу окретањем ка Њему, тј. божанским сагледавањем, пошто је са мудрошћу нашао своју простоту у Богу, било од бића усходи и сагледава Бога, било од Светог Писма, симболично и свакако божански, сједињује се са Богом и обожује се, и не само то, него се и назива бог? Јер опет Дионисије каже: „Сва умна и словесна бића која су се окренула свом силом својом ка сједињењу са богоначалном скривеношћу и непојмљиво усходе, колико им је доступно, према божанским озарењима његовим, они са подражавањем Бога, по могућству, ако је дозвољено да кажемо, бивају удостојени назвати се боговима“. Као што и богословски језик великог Григорија јасно говори: „Човек је живо биће овде устројавано, а другде премештано; крај ове тајне је његово обожење његовим окретањем Богу“. И божанствени Максим: „Умни облик Светог Писма преображава зналце мудрошћу и одводи их у обожење, пошто они преображењем разума у себи, непокривеним лицем одражавају блистање Господа“. Сагледатељном животу, дакле, неопходно је ово троје, као што раније рекох: вера, учешће Духа и познање мудрости, силом Исуса Христа Господа нашега.

82. Сагледатељни живот, помоћу животворног Духа, тајанствено испуњује сагледатеља многим и, дивљења достојним, умним визијама. Не наравно у истом тренутку, нити све одједном, него временом и после дугог живота мудрољубља, такође и по извесном реду и постепено. И понекад би га чуо да говори, док сагледава у обиљу тишине и одласку од свега, осим Бога: „Ја ћу остати сам док не пођем“; а понекад, при окретању ка познању бића: „Како су величанствена дела Твоја, Господе, све си премудрошћу створио“; и „Мирис одеће Твоје је као мирис ливаде пуне, Господе, коју си благословио“. Понекад, чинећи да човек гледа узвишеније и водећи га усхођењу у умна узношења, покреће га да говори Богу: „Хитаћу за мирисом мира Твога“ и: „Прославићу те, Боже мој, Царе мој, и

благословићу име Твоје у векове и у векове векова. Велик је Господ и хваљен веома и величанству Његовом нема краја“; и „Чудесно је и узвишено знање Твоје за мене; надјача ме, не могу га поднети“. У другим приликама, док се сагледатељи стреме надсуштаственом виђењу, чини да песмопоју, говорећи: „*Ти си, Господе, Вишњи у векове и име Твоје спомиње се из нараштаја у нараштај, веома си се преузео над свим боговима*“. Понекад их чини да објављују са снажним апофатичким (одречним) изразом: „*Нема сличнога Теби међу боговима, Господе, и нема дела по делима Твојим*“. Сагледатељни живот још показује, онима који духовно сагледавају, гору познања и свето место Божије, тамо где се успињу и стоје они који су невиних руку и чистог срца, али их удостојава да виде и узношења до небеса и силажења до бездана, тј. узвишене и дубоке тајне Духа. Понекад чини да ум у дивљењу стане у личном сагледавању Тројице; понекад га заокупља у изненађењу сагледавањем Исуса и Његовог домостроја у телу и дивних тајни које следују. Али и тада, након многих и блажених визија, не напушта га у сагледавању, ако га не уведе просвећеног у само наручје Божије на чудесан начин – каква преславна благодат! – у истинско мировање и неизрециви починак и у натприродну духовну насладу, да не кажем опијеност, добрима Божијим, у узвишенијем заносу. У наручје оно преблагословено, које има велику дубину божанских скривености и већма се приближује осећају надсуштаствености Божије. Ово наручје примио је Авраам као наслеђе од Бога, када је сам Бог постао удео Авраамов, сагласно речима: „*Ја сам Бог Авраамов*“. Пошто је Бог превасходно Бог Авраамов, следствено је и наручје Божије Авраамово наручје. У наручје дакле Божије, или ако неко хоће да каже, у наручје Авраамово, у свој једноставности и превеликом љубавном насладом и истински обожује и чини блаженим са радошћу и неизрецивим снажним задовољством, сагледатељни живот, благодаћу Духа, узводи и уводи ум, који је примио мудрост и стара се да, колико више може, гледа горе, силом Исуса Христа Господа нашега.

83. Будући да су и творевина и Свето Писмо узведени у једноставност речју Божјом, и када се сагледавају духовно утврђују ум и све силе његове у сагледавање и поимање Бога, претходним дејством и покретом Духа у срцу, свештени Давид нас учи са изванредном мудрошћу, када се речју Господњом утврђују Умови (које назива небесима) и сва сила њихова дахом усана Његових, а када се види умна земља, тј. наше срце, испуњено милошћу, тј. духопокретаном силом и дејством и покретом, са осећајем и јасношћу. Пре но што пак ум осети ово дејству и силу и покрет у срцу, не само да неће стећи стаменост од сагледатељног и духовног проучавања творевине и Божанског Писма и сабирања онога што се садржи у једној речи, него постоји и велика бојазан да можда уобличи погрешна маштања и изгуби се. Стога дакле, ако имамо намеру да се бавимо сагледавањем Бога кроз Писмо и творевину, сабирајући на начин једновидан и самовидан многе смислове и сагледања бића у један смисао (логос) и један дух и гледајући једновидно, просто и безоблично сагледавање у неограничености и бескрајности и беспочетности, прво се постарајмо да нађемо ризницу свога срца у себи и помолимо се Светоме Богу да испуни земљу нашу Својом милошћу. И тада пустимо свом силом својом да се ум наш слободно узнесе у једновидно, самовидно, просто, безоблично, вечно, бескрајно и неограничено поимање Бога, сагледавањем и помоћу Слова (=Логоса) и Духа.

84. Када се човеку, који са искреним и једноставним расположењима душе иде путем врлине са врлинама и смиреноумљем и трпљењем и надом коју

даје вера, настани у срцу животворна и неисцрпна сила и дејство Светога Духа, просвећујући силе душе, очигледно покретане сагласно природи Његовој као Утешитеља, и најхитрије призове себи ум, који је у дејству, и сједињује се неизрециво са њим, тако да заиста ум и благодат постају један дух, тада наравно ум, спонтано и помаган дахом благодати, достиже у сагледавање, пошто дакле неизрециво заустави дотадашње своје кружење и лутање, дејством и светлошћу животворног Светог Духа, и поучава се откривењима божанских умних тајни. И у, ничим неузнемиреном, ћутању, погледом одговарајућим природи његовој, доспева да уђе у натприродне неизрециве тајне. И примајући дејство Бога, Духом Светим, у толико више сагледава и постаје богопријемчив и усходи, по својим моћима, ка сагледавању Бога проучавањем божанских (ствари), сабирајући поуке из свештених читања, колико се такође усамљује са смирењем и молитвом. Тада пак није ни изван богословља, него је истовремено и богослов и не може да издржи да не богословствује, и то непрестано. Без небеског дара пак који смо поменули и без дисања Духа свагдакрећућег и јасног у срцу, авај, све што ум види је маштање и шта год богословствује испразне су речи, које се расејавају у ваздуху, не подижући осећај душе, као што приличи, јер произлазе из слушања и речи које долазе споља. Ту је нашла улаз и свејадна заблуда умних и самог богословља, по злу, јер не произлазе из срца у коме дејствује просвећујући Дух, у коме се налази једновидна и непроменљива истина богословља уопште. Јер у срцу у коме није јасно присутна и неисцрпна и животворна и просвећујућа сила и дејство Духа, било дишући, ако неко жели тако да каже, било текући, тамо нема умног јединства, већ пре разједињености; нити силе и стајања, већ слабости и променљивости; нити такође светлости и виђења истине, него пре таме и случајна бића маште и уопштено пут заблуде (=прелести) и безумља. Јер, по Оцима, кроз три реда или пута ум може да прође, тј. природни, натприродни и противприродни. Када ум сагледава нешто умно у неком предмету, тада гледа по природи, али натприродним дејством Духа. Када гледа ипостасно, а не у предмету, на пример, демона или анђела, ако је ум постао једно мирно и озарење Духа се јаче распламсава, тада види натприродно и следствено без заблуде; ако се пак ум, гледајући видљиве ствари, разделяје и помрачује и животворна сила се гаси, тада види противприродно и то гледање је прелесно. Зато не треба да уздигемо ум у духовно сагледавање ипостасно, нити да уопште верујемо виду, ако срце не прима дејство, као што смо напред рекли, и не покреће се силом Светога Духа, ако хоћемо да имамо ум здрав и разборит.

85. Неки се труде, и веома добро чине, да небеском росом благодати излече распаљивање страсти; за такве пише: „Роса, коју нам Ти шаљеш, је наше исцељење“. Код других, опет, ова роса, спојена са некако већом божанском помоћи, претвара се у манну и као друго жито постаје хлеб, будући да се меље са смирењем у срцу и меси водом суза и пече на ватри духовног познања. И речено јој се збива потаман и веома праведно, и постаје храна попут анђелске хране. За такве је с правом записано: „Човек поједе хлеб Анђелски“. Има и оних чија је природа, по извесном узвишенијем напредовању, постала и види се чисто као манна. За такве Јеванђеља кажу: „Рођено од Духа дух је“. Први ред је ред мудрих тиховатеља, други је оних који још држе и ћутање заједно са божанским познањем, а трећи је оних који су достигли до свеукупне простоте и примили божанску измену силом Исуса Христа Господа нашега.

86. Ум који је благодаћу умно избегао, колико фараона, толико и Египат, и тамошње муке и страдања, као и телесни живот пун горких таласа страсти и горког порока, и достигао у умну пустињу, тј. у својство слободно од умних фараонаца; и који је, кратко речено, пострадао умно и превазишао све муке које су тада чулно снашле Јевреје, тај ум у наставку куша умну (=духовну) манну, у осећању душе и без опасности, манну која је прасликвана манном коју су Израиљци тада јели чулно. И на почетку наравно, жели понекад умно месо, као што су они тада прижељкивали чулно од египатских жртава, што је врло опасно, али и погрешно. И окуша по свему одвраћање Бога, све док молитвом и повратком покајања не умилостиви подобно Бога. И ако се чешће насићује овом манном у тиховању, временом, придодавши подстрек и набој од стране благодати, види сасвим јасно, могло би се рећи, да се његово умно тело преображава на неки начин у природу манне. За ум који једе манну постоје духовне ваге и трубе, помоћу којих једе манну са мером и не сакупља више од потребног за дан, да се не уцрвља као прекомерно и тако се све изгуби, и заједно се, због недостатка хране, изгуби и ум, који нема мере. Постаје јасно да ум једе манну по томе што, премда не једе ништа друго, живи живот очигледно бољи од ма кога ко једе било шта друго и било колико, свакако да мислим на умно. Да се и он некако преобразио од својстава те хране, попримајући особину манне, знак је немање жеље за јелом онога што је раније желео, и када на свим местима једе манну и постане дете и приљуби се богопоштовању. Није чудно да се, онај ко једе нешто и насићује се тиме дуго времена, претвори у особине тога што једе; тако ни претварање ума сходно особини манне никако неће бити неприкладно, јер по природи стална и непроменљива храна обично мења према себи оно што храни. Тако да ум, не само да има чист степен Анђела, већ постаје и причасник божанског усиновљења и достојно иде из духовне славе у славу, не само стремећи *Једном*, него и сам поставши једно у себи, и у том једном живи и наслађује се надсветски и, да тако кажем, окуша неизрециве тајне боговидно и богољубиво силом Светога Духа. И наравно сам се преображава и постаје сагласан ономе што види и опевава, тако да види себе са особинама манне. Овај степен је веома узвишенији и часнији од онога ко зна да једе манну, али не да се и преобразио сагласно особинама манне. Прво може да доживи ум негде на почетку када се усредреди у себи у умно сједињење. Друго је јасна пројава истинског сједињења и откривења тајни познања и крајњег ослобођења од свега и препросте умствености.

87. Ум је прост по природи, јер је и Божанство, кога је он икона, просто. Пошто је прост, воли и да дејствује просто, јер све (постојеће) воли оно што је слично његовој природи; постаје сложен пак, не због себе, него због чула и због чулно, кроз које прима и умно. И када ум употреби разум да суди и расуђује између себе и чула са чулним, колико је посвећеније могуће, тако да ни чула не отупљује више но што треба, нити лепоте чулних ствари, било да их затамњује, по немару, било да их пренаглашава нечасно и да, по својој равнодушности, потчињава власт ума, него да свакоме разборито придаје оно што му припада, тада ум постаје сједињен и прост, васпоставља се у своју природу, удаљава се од раздељених и поново почиње природно да љуби једно и просто и да дејствује јединствено и просто, и све то иште зато што љуби. И иштући, он лети изнад сваке сложености, све док не нађе истинско и главно и просто *Једно*, које је Бог. Тада већ, само испод крила Божијих, понекад покривен њима, а понекад

лепршајући благодарети њима, наслађује се, као што и доликује да се ум, који је чуван и обузет, наслађује.

88. На провиђајућу силу душе, пало је нешто као густе облак од страсти, који је учинио да она види нешто друго уместо онога што *јесте*. Када ум, густом молитвом, испуњењем заповести и стремљењем сагледавању Бога помоћу благодати, одагна тај густе облак, сасвим чисто сам види, да види Бога, и уопште му нико није потребан да му то објасни, као ни оном ко гледа чулним видом, ако наравно нема нечега да му смета и прикрива зенице очију. Као што пак чулне ствари по природи бивају приметне од стране чула, када су она здрава, тако су и умне ствари блиске поимањима која остају чиста од облака страсти. И као што поимање чулних ствари бива способношћу поимања чула, тако и стремљењем ума обично бива сагледавање умних ствари, после кога долази до безобличног, безаквотног и безобразивог простог сагледавања Бога, силом благодати. Обузимајући ум, благодат га разрешује од ма чега чулног и умног и затвара га, свог у изненађењу и дивљењу, у дубину бескрајности, безграничности и неприступности на начин који је немогуће описати речима.

89. О, Владико Сведржитељу, Ти, Који си начело свега видљивог и умног! Твој почетак је беспочетност, Нестворени; Твоје границе су безграничност, Бескрајни; Твоја природа је натприрода, Несхваљиви; Твоја суштина је надсуштаственост, Нерођени; обличје Твоје је безобличност, Невидљиви; својство Твоје је надсвојственост (=превечност), Непропадљиви; облик Твој је безобличност, Неиспитљиви; место Твоје је безграничност, Безгранични; поимање Твоје непојмљивост, Неистраживи; познање Твоје и сагледавање несагледност и несазнајност, Неприступни и Недокучиви; реч Твоја неизрецивост, Неизрециви; објашњење Твоје необјашњивост, Неисказиви; поимање Твоје непојмљивост, Непојмљиви; и уопштено Твој положај је изузимање из свега, Надбоже. Сав си дивљење и спокој и смелост и љубав и сладост и наслада и уверење у свему и истинска безбрижност и радост, једина ипостасна слава и царство и мудрост и сила. Зато по природи својој неизрециво постајеш иступљење (=занос, екстаза) од свега видљивог и починак од свега умног и спокој у теби, Дивни за оне који Те сагледавају учешћем светога Духа, Неисказиви Боже.

90. Григорије Богослов вели: „Колико се дивите Божанству, толико Оно постаје жељено; и као жељено, оно очишћује. А пошто нас очишћује, чини нас боголикима; и поставши такви, прихвата нас, већ као Своје“. И не да само Бог тако чини, него и они који су се очистили обраћају се божанским стварима и Богу, као свој своме, духовно и истински. Зато и Богослов додаје: „Он је Бог и сједињује се и познаје са боговима“. Видиш ли тајну сједињења? Бог се, вели, сједињује са боговима. И пошто између њих наравно има сједињења, очигледно је да ће бити слична и иста расположења и насладе сједињења. Зато каже: „И познаје се“. Такође и они који су благодаћу постали боголики и богови, обраћају се као свој своме божанским стварима и Богу и познају Га као што и Бог на сходан начин сагледава и постаје сабеседник и сједињује се са онима који су постали, као што рекосмо, боголики и богови. Ово објављује Велики Григорије, додајући не неоправдано: „И толико можда познају Бога, ови овде чисти и богови, управо онолико колико и Он њих познаје“, на сходан начин Бог по природе богове по положају. Колико пак можеш да замислиш, мислећи исправно? Наравно да су веома блажени они који долично стреме виђењима и сагледавању Бога са свим стремљењем душе и свим духовним познањем, када видиш све који се у Богу

налазе у стању преудивљеног дивљења и највећег изненађења пред непојмљивошћу Божијом – будући беспочетан, безграничан, неописив и потпуно вечан и бескрајан. Зато се душа њихова љубавно прилепљује Богу и топећи се од насладе, доживљавају чежњу неиздрживу веома, док сагледавају божанско Лице и Његову ванредну красоту. Тада, после овога и боготворења, очишћују се и постају боголики и богови и сједињују се свесно са Богом. Пошто је постао већ њихов познаник, благодарећи духовном богатству оних који су се обожили и, следствено, натприродном дару обожења и божанског сједињења, Бог чудесно уграбљује, прекрсаном красотом Својом, читаво умно чуло и жељу његову; они су око њега привучени, као други Анђели, и непрестано и складно поју: „*Стаде Бог на сабору богова и усред њих да им пресуђује*“, и „*Господ, Бог над боговима, проговори и призва земљу, тј. људе на земљи, од истока до запада*“. Зато су се и владари народа сабрали са Богом Авраамовим и затим стали око Бога, као што Серафими стоје око Њега, и примају божанска озарења надсветских тајни и нераздвојно следе Бога, који је неограничено пута неограничено изнад свега. Ако су дакле, по речи Господњој, чисти срцем блажени, јер ће Бога видети, како онда да не буду блажени сагледатељи, који се очишћују дивљењем познању Бога и узлазе у достојанство бога својим напредовањем? Ако чезнемо за поменутиим блаженством и да примимо обожење и тако станемо непоколебљиви, попут Херувима, око Бога, треба да се позабавимо сагледатељном науком и делањем са свом својом усрдношћу, силом Исуса Христа Господа нашега.

91. Веома желим да Те видим и потом да Те опевам, Живототворче, Животе оних који Те, на неки начин, виде, Господе Боже мој, али иако желим, ипак не могу да кажем ишта Тебе достојно и заиста сам невешт и уплахирен. О, како је ум близак са Тобом, Владико, Творче Свемудри, и само када види Тебе ужива у миру и свом природном спокоју. Он по природи својој, као ум, жели, пошто се ослободи кружења по видљивим спољашњим стварима и нађе се у тишини са собом, да поима и размишља својом природном хитрином о најузвишенијем и да се приљубљује, због своје невештаствености, оном што је невештаственије. Остављам то што он по природи својој хита сам од себе (=спонтано) ка најузвишенијем од свега и вишем од сваке невештаствености. Очигледно је да ум, будући долично помаган, вере ради, подстреком Светог Духа и усходи њиме, или бољерећи, будући снажно привучен умним (ствари) које су около Тебе, као сродним њему, веома чезне да Те види свим расположењем душе. И шта дивно и блажено, сходно природи својој, он све не доживљава! Пошто ум има природу умну (=духовну), која је више кадра да лети и хитрија од свих створења, и њена жеља је, као што приличи умноме, зато има потребу да поима, као што чулна жива бића имају потребу да једу. Јер као што приличи животињама, које имају чула, да једу, тако уму приличи да поима. Од поимања пак ум живи, као што доликује, расте, наслађује се и благује, као животиње од хране. Речено му се пак догађа по делању његовом, тј. од превеликог поимања, и наравно када неизрециво достигне до Тебе, благодарећи доброту Твога Духа, и његова жеља се измеша са сладошћу неизрециве славе Твоје. Оно пак што жели нешто посебно, шта је природно да доживи онда када сретне нешто привлачно и то попут Твоје привлачности, и то Твојим промислом, ка тако великом жељеном као што си Ти? Јер Ти, Царе свемудри, свесилни, пеблаги Господе, пошто си саздао ум – суштину која поима, чиниш да се он већма наслађује оним што је Твоје по природи и да буде неизрециво обузет у изненађењу од Твоје божанске

љубави и, на неки начин, да осећа манитост за Тобом, као у најачем љубавном заносу (=βακχικού ενθουσιασμού). И ум, будући створен као најкрајњи љубитељ добра, има потпуно и љубав према добру по природи, следствено, по Промислу има жељу да поима оно изврсно и свагда да жели оно што је узвишеније и што превасходи и да се унапред радује узвишенијем. Како се сада чиниш њему и како га обузимаш најузвишенијом мудрошћу, привученог љубављу сагледавања Тебе, и премда је свим расположењем своје душе у иступљењу из свега уопште, осим из Тебе! Не чиниш се само ни разноврстан, најмилији, нити прост, ни појмљив, ни непојмљив, ни страشان, ни мио, него сада си ово, а затим оно. И тако покрет и окретање ума нема наклоности према нечему изван Тебе, благодарећи разноврсности тобож или простоти, жељи непојмљивости или појмљивости, стахотности или питомости. И уопштено, будући да си сав једна благост и добро и творачко начело свих благости и добара, предобро и прекрасно, ништа друго се не допушта да сагледава ум и ни у чему другом да остаје и наслађује се на много начина, осим једино у Теби. Јер Ти имаш све у Себи као узрок и Ти си изнад свега, као Творац, бескрајно пута бескрајно прекрасан. Стога, премда си Један у суштини, Боже, биваш сагледаван на разне начине према дејствима, због њиховог мноштва, и опет због њиховог величанства биваш сагледаван као велик. И оно што је најдивније и најчудесније, да када од кога на било који начин биваш примљен, Ти остајеш исти. Јер Ти, сасвим непојмљив по суштини, непојмљив си свакако и по дејству и сили. Ко може да нађе меру силе Твоје? Ко је познао премудрост Твоју? Ко је испитао пучину доброте Твоје? И ко је појмио у дубину нешто Твоје? Уз све то, Ти си ипак, на други начин, појмљив. Тако дакле, почевши да сагледава оно што је умно, скривано у видљивом, ум затим усходи прелазећи на оно што је около Тебе, Спаситељу, сједињено и непојмљиво. И пошто је мило и изузетно пријатно поимање Тебе и будући пријатељ добра, хита са свом усрдношћу и надмеће се, рекли бисмо, да се успне још више. Али пошто не може да достигне даље, размишљајући исправно да оно што га привлачи, неумитно му измиче као узвишеније од њега, бива обузет великом љубављу и савладан најачом (βακχική) манијом за Тобом и разгорева у својој души пламене чежње, потпаљујући божанску љубав поимањем недокучивог и постављајући недоумицу за средство задобијања божанске љубави. Не привлачи га толико то што је могао да сазна о Теби, Свемудри, колико га распламсава оно што му измиче, и чини да му се веома диви и да за тим посебно чезне, управо због недоступности знању. Додао бих пак, да убеђује ум да иште, не наравно шта си Ти по суштини – јер је то свакоме свакако и на сваки начин више него немогуће – већ божанску силу и дејство суштине Твоје, и уопштено, све што се непојмљиво сагледава и богословствује око Тебе, што је, као што рекох, бескрајно по мери својој и неиспитљиво по броју своме. До краја тога, пак, премда је немогуће да ум стигне, пошто је бескрајно, ипак постаје могуће, ономе ко ти приступа пошто се очисти и стремљењем ка Твојој красоти, да дође до светлијих и чистијих виђења онога што је около Тебе и да се сходно обожује. Зато и распламсаваш стрелом љубави ум, који те очекује као свог, просвећујући га целог и још већма и уводиш га у неке непроходне скривене наднебесне визије. О, Јединице преопевана и Тројице препоштована! О дубино силе и мудрости бездане! Како са овог самог, било полазишта, ако бисмо га тако назвали, или линије, у Свој најсвештенији примрак уводиш ум, очишћен по ономе што је установљено, и водиш га из славе у славу, и много пута га остављаш да обитава и у пресветлом примраку. Не знам, као што

Ти знаш, ни да ли се ради о примраку у који је тада ушао Мојсије, нити да ли је Мојсијев примрак слика Твога или да ли је Твој примрак слика онога. У сваком случају, да је он чисто умни примрак и да се у њему савшавају неизрециве тајне духовног сједињења и љубави, у скровитом простору душе, на божански и диван начин, то знају веома светло они који бивају уведени у њега, озарењима просвећујућег Духа.

92. Ко се, Господе, Света Тројице, налазећи се у овом стању, не радује гледајући Тебе, Цара и свагдашњег управитеља и даваоца сваке врлине и свакога добра, и богати извор њихов? И ко може, видевши прво сведржитељску владавину Твоју, да се не радује истинском радошћу? Нико, наравно. Зато су заиста блажени чисти срцем, јер Те они виде очима срца, Тебе који си превасходна духовна радост. И окушају од велике радости и веселости и испуњавају се неиздрживом љубављу, премда се често боре и са телесним тешкоћама и подносе демонске нападе. Јер духовна светлост којом зрачи красота Твога лица, Господе, бескрајно пута је бескрајно узвишенија од ма које световне туге, за онога ко се просвећује том благодаћу. Зато претходиш Ти, Господе, сав мио, сав жељен, света чежња, неизрецива љубав. Зато Твоја љубав рањава неиздрживим натприродним стрелама оне који Те, у неком смислу, виде. Зато душе оних који Те виде следе мирис миомира Твога и хитају за Тобом са снажним и незадрживим стремљењем, неизрециви Боже, и на сваки начин труде се да Те привуку себи, сасвим побеђене и чудесно се топећи од чежње Твоје. Зато Те незаборавно држе у уму, обузете дивном красотом Твојом. Или бољерећи, прво Ти, трајно и духовно, обузимаш срца њихова ноћ и дан, и тако сан оде далеко од трепавица њихових. И милина... *(празнина у тексту)* Али и када спавају, њихово срце бди, осећајући радост, на постељама својим, као што Пророк говори. Гледају и обузете и не знају шта ће бити. И диве се и вансебне су због неизрециве ведрине Лица Твога, због величанства славе светости Твоје, због надсветских усхођења Твојих и тајанствених откривења, која осећају у себи, због безбројних тајни и неизрецивости, сведобрих и свеблагих дарова, Оче, око Тебе... И утврди оне који у правоти обитавају пред Лицом Твојим.

Са јелинског превео Дејан Ристић